

Соломін О. А.

КУЛЬТУРОЛОГІЯ ПОЛІТИКИ ЯК СКЛАДОВА СУЧАСНОЇ ПОЛІТОЛОГІЇ

Статтю присвячено специфікації культурології політики. Автор характеризує предмет, дослідницький інструментарій (поняття, методи) та функції цієї наукової дисципліни. Наголошується на необхідності виокремлювати культурологію політики як важливу складову сучасної політології.

На початку 90-х років ХХ ст. багато дослідників вважали, що серед пострадянських держав Україна має чи не найкращий потенціал для швидкої організації усієї суспільної системи і значного підвищення добробуту своїх громадян. Проте наразі українці можуть пишатися хіба що формальним фактом появи незалежної держави, прийняттям демократичної за своїм змістом Конституції і відсутністю кривавих міжетнічних конфліктів. У сучасній Україні реформаційні процеси відбуваються дуже повільно, стикаючись із перешкодами як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру. Експерти, які сподівалися на швидкий і безболісний перехід України від тоталітаризму до демократії, не врахували такий важливий чинник розвитку будь-якої країни, як політична культура її громадян. Наразі стало очевидним, що підвищення рівня політичної культури українців, а фактично зміна її типу, сприятиме прискоренню темпів модернізації на-

шої країни та її дійсному перетворенню на демократичну, правову і соціальну державу. Успішніше реформування всіх сфер українського суспільства та формування у її громадян демократичної політичної культури — це два взаємопов'язаних процеси, що мають стимулювати один одного. Мабуть, не випадково вітчизняні суспільствознавці все більшу увагу приділяють дослідженням політичної культури [1].

Як самостійна наука політологія остаточно сформувалася лише у першій половині ХХ ст., хоча знання про політику накопичувалися ще з давніх часів. У другій половині минулого століття вона перетворилася на розвинену, цілісну і водночас внутрішньо диференційовану науку, що складається з низки взаємопов'язаних дисциплін. На межі ХХ і ХХІ століть процеси інтеграції та диференціації наук значно посилюються, причому не лише в царині природничих і технічних наук, але й у суспільствознавстві. На нашу

думку, внаслідок цього впродовж останніх десятиліть сформувалася така відносно самостійна галузь політології, як культурологія політики, або політична культурологія¹. Якщо ця теза є правильною, то культурологія політики повинна мати свій об'єкт, власний предмет і специфічний понятійний апарат, певні методи дослідження й особливі функції. Надалі ми спробуємо довести, що наразі політична культурологія має всі ці наукові «атрибути».

Об'єктом дослідження культурології політики, як і інших політичних дисциплін, є політична сфера суспільного життя. Політику, як царину «взаємовідносин різних соціальних груп та індивідів з приводу використання інститутів публічної влади задля реалізації своїх суспільно значущих інтересів і потреб» [2], вивчають усі галузі сучасної політології. Саме *спільний об'єкт* досліджень об'єднує їх у цілісну, але внутрішньо диференційовану науку. Те, що має відрізнити культурологію політики від інших політологічних дисциплін, полягає у *специфічному предметі* дослідження. На нашу думку, предметом політичної культурології є вивчення сутності, структури і функцій політичної культури, закономірностей її функціонування і розвитку, а також змісту, форм і методів політичної соціалізації.

Запропоноване вивчення предмета культурології політики не може вмістити в себе перелік усіх, навіть основних проблем, які мають досліджувати політичні культурологи. На нашу думку, до предметного поля культурології політики можна віднести такі основні питання: з'ясування історичних і теоретичних передумов формування цієї новітньої галузі політології²; осмислення окремих елементів політичної культури в історії світового суспільствознавства; вивчення зарубіжних концепцій політичної культури; дослідження взаємозв'язків між політикою та культурою в історії української політичної думки; тлумачення сутності, структури і функцій політичної культури в сучасній науковій літературі; аналіз різних критеріїв класифікації та історичної типології політичної культури³; дослідження комплексу проблем, пов'язаних із процесом політичної соціалізації; з'ясування

історичних та ідейних передумов становлення політичної культури українців, її наявного стану і перспектив розвитку. У зв'язку з цим для вітчизняних науковців актуальним є вивчення питання про основні характеристики демократичної політичної культури і про здатність українців «сприйняти» її головні цінності, втілюючи в життя популярне гасло про «європейський вибір України»⁴.

Маючи специфічний предмет, культурологія політики формує і власний дослідницький інструментарій, у першу чергу, власний понятійний апарат. У своїх дослідженнях політичні культурологи використовують багато різних понять, запозичених як з інших політичних, так і не політичних дисциплін. Але оскільки культурологія політики сформувалася на стику різних суспільних наук — культурології, філософії, психології тощо, — остільки вона використовує і запозичені з них поняття, які наповнюються політологічним змістом. Культурологія політики формулює й оперує такими тільки їй притаманними поняттями, як «сутність політичної культури», «структура політичної культури», «функції політичної культури», «історичні типи політичної культури», «політична субкультура», «політична соціалізація» та багато інших. На нашу думку, саме наявність специфічного предмета і власного понятійного апарату дають підстави говорити про можливість виокремлення культурології політики як самостійної галузі сучасної політології.

Окрім системи понять, дослідницький інструментарій будь-якої науки містить також низку методів дослідження. На думку автора, політична культурологія, як і політологія в цілому, не має якихось специфічних методів пізнання, які були б притаманні тільки їй, тому що вона сформувалася переважно на основі політології і культурології (які генетично пов'язані з філософією, соціологією, психологією та іншими суспільними науками), запозичує їхні методи для вивчення власного об'єкта — політики. Наразі можна виокремити три групи методів, якими користуються політичні культурологи:

- універсальний діалектичний метод, який застосовується в усіх галузях пізнання (гуманітарного, природничого, технічного) й орієнтує

¹ На думку автора, обидві ці назви можна вживати як рівнозначні. Так само ми робимо, коли йдеться про деякі інші галузі сучасної політології (наприклад, «філософія політики» та «політична філософія»).

² Розв'язання цього питання має не тільки «історико-інформаційне» значення, але й дає можливість з'ясувати причини виникнення і специфіку самої політичної культурології.

³ Наразі це питання є край важливим, оскільки процес глобалізації значно загострив проблему співіснування та можливостей інтеграції західної та східної цивілізації, у тому числі й притаманних їм політичних культур. Зокрема, про це свідчить конфлікт в Афганістані й особливо навколо нього, боротьба з міжнародним тероризмом, що ґрунтується на ідеях ісламського фундаменталізму, палестинсько-ізраїльський конфлікт.

⁴ Цей політичний евфемізм насправді означає можливість поступового входження України до кола найбільш розвинених демократичних країн сучасності, в яких найвищими суспільними цінностями визнані та інституційно забезпечені невід'ємні права окремої особи.

дослідника на те, що всі явища політичного життя треба розглядати у їхньому взаємозв'язку і розвитку; саме на цих діалектичних принципах ґрунтуються такі методи дослідження політики (в тому числі й політичної культури), як історичний, системний, структурно-функціональний;

- загальнонаукові методи застосовуються в усіх науках. Одні з них можна використовувати тільки на емпіричному рівні дослідження, наприклад, спостереження, опис, узагальнення; інші — як на емпіричному, так і на теоретичному, зокрема, це аналіз і синтез, індукція і дедукція; є й методи, застосовувані винятково на теоретичному рівні: принципи відповідності історичного та логічного, руху від абстрактного до конкретного та інші;

- конкретно-наукові методи, запозичені політичними культурологами з таких наук, як соціологія, психологія, математика, кібернетика. Сучасна політологія широко застосовує такі методи конкретно-соціологічних досліджень, як анкетування, інтерв'ювання, вивчення документів, контент-аналіз, соціометричне тестування тощо. Для оброблення отриманих даних і прогнозування політичних подій використовують математичні методи та інформаційні технології. Виникненню політичної культурології значною мірою сприяло застосування в політології сучасних психологічних методів, зокрема біхевіористського, який орієнтує на вивчення внутрішніх мотивацій політичної поведінки людей і ґрунтується на двох фундаментальних принципах позитивістської гносеології: верифікації* та операціоналізму. У XX сторіччі важливу роль у політології відіграв і психоаналітичний метод, за допомогою якого вдалося краще зрозуміти причини виникнення тоталітаризму.

Заслугує на увагу питання про можливість використання в культурології політики (і в політології взагалі) експериментального методу. Експеримент уже давно й продуктивно застосовується в природничих і технічних науках. З одного боку, він потрібний для перевірки правильності гіпотез і теоретичних висновків, а з іншого — для отримання нових емпіричних даних. Але чи можливий експеримент у політології (політичній культурології)? Якщо так, то якого масштабу він може бути? На нашу думку, метод експериментування є необхідним для успішного розвитку політичних знань. Його можна застосовувати як у вузьких, «лабораторних», умовах, так і у більш широких масштабах. Вузькомасштабні політологічні експерименти можуть бути проведені, наприклад, у формі ігрового моделювання. Але цілком можливі й широкомасштабні

(регіональні, загальнонаціональні) експерименти, наприклад, при розробленні нового законодавства. Крім того, впровадження в життя будь-якого закону фактично означає початок загальнонаціонального експерименту, оскільки перевірити, наскільки він є досконалим, можна лише в умовах його широкомасштабного й довготривалого застосування.

Отже, політична культурологія не має якихось специфічних, тільки їй притаманних методів дослідження. Особливість полягає лише в тому, що політична культурологія поєднує традиційні для політології методи (наприклад, інституційний) з колись не притаманними їй методами досліджень (наприклад, біхевіористським, психоаналітичним тощо). Політичні культурологи поєднують дослідження формальних елементів конкретної політичної системи з вивченням особливостей способів життя, психології, релігійних традицій конкретного народу. Використання політологами методів, які були запозичені з інших гуманітарних наук, дало можливість створити більш тонкий і розвинений інструментарій для дослідження конкретних феноменів політичного життя, які завжди детерміновані низкою причин як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру. Необхідність використання нових для «класичної» політології методів дослідження стала очевидною в середині XX ст., коли вчені остаточно впевнилися в обмеженості евристичних можливостей її «традиційної методології».

Функції політичної культурології збігаються з функціями політології. Вони добре відомі: гносеологічна, аксіологічна, методологічна, прогностична, світоглядна та інші [3]. Однією з найважливіших функцій культурології політики як наукової, і особливо як навчальної дисципліни, є функція політичної соціалізації. Останнє передбачає засвоєння індивідом певної системи політичних знань, цінностей, переконань і навичок політичної поведінки, які дозволяють йому інтегруватися в політичну систему й реалізувати свої політичні інтереси в найбільш прийнятний для даної культурно-історичної доби спосіб.

Таким чином, у другій половині XX ст. сформувалася нова, відносно самостійна галузь політичного знання — культурологія політики. Вона має свій специфічний предмет, власний понятійний апарат і особливий підхід до дослідження явищ і процесів. Виходячи з цього, культурологію політики треба виокремлювати як відносно самостійну політологічну дисципліну, що має обов'язково зазначатися як при характеристиці структури сучасної політології⁵, так і в

⁵ Навіть у нових монографіях і підручниках з політології культурологія політики не виокремлюється як відносно самостійна галузь сучасної політичної науки [4].

програмах підготовки фахівців-політологів. До цих програм треба обов'язково включити відповідну навчальну дисципліну, наприклад, під назвою «Вступ до культурології політики». А до номенклатури політологічних спеціальностей,

на нашу думку, було б доцільно ввести кваліфікацію «політичний культуролог», тим більше, що ВАК України затвердив таку спеціальність, як 23.00.03 — «Політична культура та ідеологія».

1. Див: Бебик В. М., Головатий М. Ф., Ребкало В. А. Політична культура сучасної молоді.— К., 1996; Головаха Е. #., Панина Н. В. Политическая культура населения Украины.— К., 1996; Лісовий В. Культура—ідеологія—політика.— К., 1997; Нагарна Л. Політична культура українського народу— К., 1998.
2. Політологія. — К.: ВД «Академія», 1998.— С 6.

3. Більш докладно про деякі з цих функцій див.: Соломій О. А. До питання про головні функції політичної культури // Матеріали 6 Міжнародної науково-практичної конференції «Творчість свободи як свобода творчості».— К.: НТУ «КПІ», 2001.—С 141.
4. Див. зокрема: Піча В. М., Хома Н. М. Політологія. Навч. посібник.— К.: Каравела, Львів: Новий світ.— 2000,2001.— С 18.

О. А. Solomin

CULTURE STUDIES APPROACH IN POLITICS AS A PART OF MODERN POLITICAL SCIENCE

The article is devoted to the specifications of culture studies approach in politics. Author characterizes the subject, research instruments (notions, methods), and the functions of this discipline. He emphasizes the necessity of separation of the culture studies approach in politics as an important part of modern political science.